

VARTOTOJO TEISIŲ DĖL ŽALOS, PADARYTOS NEKOKYBIŠKAIS PRODUKTAIS, GYNIMO POKYČIAI LIETUVAI ĮSTOJUS Į EUROPOS SĄJUNGĄ

Algis Norkūnas

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas
Gynėjų g. 6, LT-2775 Vilnius
Telefonas 2616847
Elektroninis paštas A.Norkunas@tic.lt

Pateikta 2006 m. sausio 16 d.

Parengta spausdinti 2006 m. vasario 6 d.

Pagrindinės sąvokos: civilinė atsakomybė, atsakomybė už nekokybišką produkciją, atsakomybė už nekokybiškas paslaugas

S a n t r a u k a

Žalos, padarytos dėl nekokybiškų produktų, atlyginimas kaip specialusis deliktas išskirtas tik 2000 m. Lietuvos civiliniame kodekse. Prieš tai vartotojams dėl nekokybiškų produktų ar paslaugų padaryta žala buvo atlyginama bendraisiais pagrindais. Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą atsirado būtinumas suvienodinti verslo sąlygas ir vartotojų gynimo lygį. Taikant analizės ir istorinį metodus straipsnyje parodomas delikto atsiradimo sąlygos, jo skirtumai nuo Europos Tarybos direktyvomis nustatytų taisyklių ir įgyvendinimo problemos. Straipsnio įžangoje analizuojama vartotojų teisių gynimo teisinis reglamentavimas prieš padarant pakeitimus, o pavyzdžiais iliustruota susiklosčiusi vartotojų teisių gynimo būklė.

Straipsnį sudaro dvi dalys: vienoje apžvelgiamos Lietuvos civilinio kodekso pakeitimų priežastys, kitoje – padarytų pakeitimų esmė.

Pirmojoje dalyje autorius analizuoja Europos Tarybos direktyvų nuostatas ir parodo, kad Lietuvos civilinio kodekso nuostatos dėl atsakingų už žalą asmenų apibrėžimo, žalos sampratos ir gamintojo atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindų neatitiko galiojančios Europos Sąjungos teisės. Autorius svarsto, ar dėl to pakeitimai buvo būtini, ar tai buvo tik Lietuvos įstatymo leidėjo pasirinkimas. Šioje straipsnio dalyje nurodoma, kas lėmė apsisprendimą pakeisti galiojantį įstatymą, atskleistos pakeitimų, padarytų Lietuvai stojant į Europos Sąjungą, priėmimo sąlygos ir procedūros ypatybės.

Antrojoje dalyje autorius nagrinėja prieš pakeitimą galiojusias teisės aktų nuostatas ir parodo, kuo jos savo turiniu prieštaravo galiojusiai Europos Sąjungos teisei. Šioje dalyje analizės ir lyginamoju metodais atskleistas galiojusio įstatymo nuostatų dėl gamintojo, importuotojo, žalos sąvokų, gamintojo atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindų turinys, Europos Sąjungos direktyvų šiais klausimais esmė ir išryškinti nacionalinės ir Europos Sąjungos teisės prieštaravimai, aptarti civilinės atsakomybės netaikymo pagrindų skirtumai, kai sprendžiama dėl žalos, padarytos dėl nekokybiškų produktų ir nekokybiškų paslaugų, atlyginimo. Toliau autorius atskleidžia padarytų pakeitimų turinį, tikslą bei pateikia savo vertinimą, kaip gali pakisti verslo aplinka ir vartotojų teisių gynimas dėl įstatymo pokyčių.

Straipsnis naudingas dėl civilinės atsakomybės taisyklių išaiškinimo. Jis padeda suvokti dėl narystės Europos Sąjungoje pakitusią teisinę verslo aplinką ir kitokias vartotojų teisių gynimo galimybes.

Ižanga

Kiekvienas teisės aktas yra savo laikmečio produktas. Ne išimtis buvo 1964 m. Lietuvos civilinis kodeksas. Jame nebuvo specialių nuostatų dėl vartotojų teisių gynimo. Buvo taikomos bendrosios nuostatos dėl pirkėjo, užsakovo teisių gynimo ar jų kontrahentams pagal sutartį tenkančių pareigų tinkamo vykdymo. Dėl nekokybiškų gaminių ar produktų vartotojui padarytos žalos specialių atlyginimo nuostatų nebuvo. Iki 2001 m. liepos 1 d. jie buvo atlyginami tik bendraisiais pagrindais:

1. kreditoriui pareiškus ieškinį dėl kaltais neteisėtais veiksmais padaryto žalos atlyginimo (CK 483 straipsnis)[1];
2. kreditoriui pareiškus reikalavimus apginti teises, jei jam parduotas netinkamos kokybės daiktas. Pagal 1994 m. gegužės 17 d. įstatymu Nr. I-459 [2] padarytus CK pakeitimus ieškinys galėjo būti pareikštas pirkėjo pasirinkimu arba prekybos organizacijai, arba gamintojui (CK 262 straipsnio 2 dalis).

Vartotojai retai gynė savo teises, reikalaudami atlyginti padarytą žalą. „Teismų praktika“ nurodo tik Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. kovo 27 d. nutartį civilinėje byloje *A. Černych prieš UAB „Raigeda ir Ko“* [3].

Naujasis Civilinis kodeksas, nuosekliai įgyvendindamas bendrąjį civilinės teisės principą ginti nukentėjusiojo asmens teises, pirmą kartą Lietuvos civiliniame kodekse įtvirtino specialias žalos atlyginimo taisykles, kai žala ar nuostoliai padaryti dėl nekokybiškų produktų ar paslaugų [4]. Reglamentavimo pagrindu tapo Europos Bendrijų Tarybos 1985 m. liepos 25 d. direktyva Nr. 85/374.EEB „Dėl valstybių narių įstatymų, kitų teisės aktų ir administracinių nuostatų dėl atsakomybės už netinkamos kokybės gaminius derinimo“ (toliau tekste – Direktyva)[5].

Įsigaliojus naujamam Civiliniam kodeksui Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nepasiekė bylos, kuriose tiesiogiai turėjo būti taikomos Civilinio kodekso šeštosios knygos III dalies XXII skyriaus ketvirtą skirsnio nuostatos, numatančias atsakomybę už žalą, atsiradusią dėl netinkamos kokybės produktų ar paslaugų, todėl kasacinio teismo praktikos ir toliau neturime. Kol galiojo naujasis įstatymas, žiniasklaidos priemonės paviešino keletą atvejų, tikėtina, susijusių su žala, atsiradusia dėl nekokybiškų gaminių (pvz., straipsnis „Dėl iširusių kelnų – kova teismuose“ apie tai, kad vartotojui nuostoliai padaryti pardavus nekokybišką gaminį, publikuotas 2003 m. rugsėjo 26 d. laikraštyje „Lietuvos žinios“ [6]; straipsnis „Garsaus restorano vardą suteršė salmonelės“, kuriame rašoma, kad salmoneliozė buvo diagnozuota šešiolikai pobūvio dalyvių, išspausdintas 2004 m. rugsėjo 22 d. laikraštyje „Lietuvos rytas“ [7]; pranešimas „Šampano „bomba“ patikrino vartotojų teises“ apie tai, kad vartotojo turtas buvo sugadintas dėl namuose susprogusio šampanizuoto gėrimo butelio, publikuotas 2005 m. birželio 27 d. DELFI interneto vartuose [8]).

Lietuvos civilinio kodekso pakeitimai: tikslingumas ar būtinumas?

Rengiant Civilinį kodeksą buvo iš principo laikomasi Direktyvos nuostatų, bet šaliai nebuvo teisinės pareigos jos nuostatas įgyvendinti visiškai tiksliai. Lietuvai siekiant tapti Europos Sąjungos nare iškilo klausimas, kad Lietuvos teisės aktai būtų suderinti su galiojančia Europos Sąjungos teise. Reikėjo peržiūrėti tas Civilinio kodekso nuostatas, kuriomis buvo įgyvendinama Europos Sąjungos politika. Europos bendrijų taryba Direktyvos preambulėje yra nurodžiusi, kad Direktyva priimama atsižvelgiant į būtinybę derinti valstybių narių įstatymus, o derinimo priežastys yra tokios:

- 1) egzistuojantys skirtumai gali iškreipti konkurenciją;
- 2) tai gali turėti įtakos laisvam prekių judėjimui bendrojoje rinkoje;
- 3) tai gali lemti skirtingą vartotojų apsaugos lygį.

Dėl šių ir kitų priežasčių Direktyvos įgyvendinimas tapo mūsų šalies pareiga. Jos nuostatų įdiegimas teisės aktuose ir praktikoje turėjo būti vertinamas nauju aspektu – ar jos įgyvendinamos tiksliai.

Išsakyti argumentai rodo, kad galiojantys teisės aktai turėjo būti peržiūrėti ir atitinkamai pakeisti. Teisės aktų keitimas yra vienas iš būdų, kaip šalies vidaus politikos, tarp jų ir teisinės politikos, priemonėmis pasiekti reikiamą tikslą – vienodo su kitomis bendrijos narėmis Direktyvos nuostatų įgyvendinimo. Reikėtų atkreipti dėmesį į kelis aspektus.

Pirma, Direktyvos nuostatos nėra tiesiogiai taikomos. Jos turi būti įgyvendinamos valstybėse narėse priimant teisės aktus ar kitais būdais, bet tai turi būti veiksminga. Kai tuo pat metu galioja nacionaliniai aktai, kurie netiksliai ar neviseškai aiškiai perteikia galiojančias Europos Sąjungos teisės nuostatas, tai skatina nepasitikėjimą teise apskritai, Europos Bendrijos teise (lyg ją būtų galima pa-

žeisti) ir Lietuvos teise (netaikoma galiojanti įstatymo nuostata). Tokia atmosfera nenaudinga nei šaliai, nei joje gyvenantiems vartotojams.

Antra, vartotojų apsaugą užtikrina ne vien teismas, bet ir vartotojų teisių gynimo institucijos, o pirmiausia teisiųjų reikalavimų turi paisyti vartotojui produkciją parduodantys asmenys. Teisinė nežinia ar neaiškumas sudarytų sąlygas nesąžiningiems verslininkams pelnytis iš vartotojo teikiant nekokybišką produkciją, neužtikrintų tinkamo vartotojų teisių gynimo institucijų darbo ir veiksmingos vartotojų teisių apsaugos.

Trečia, vartotojai Lietuvoje iki to nebuvo ir šiuo metu nėra aktyvūs savo teisių gynėjai, todėl teisinis neaiškumas ir teisių gynimo institucijų darbo brokas tokią padėtį dar labiau pablogintų.

Iš to daroma išvada, jog pakeitimai buvo būtini tiek politiniais, tiek teisiniais sumetimais. Jie buvo realizuoti 2004 m. balandžio 27 d. įstatymu Nr. IX-2172, įsigaliojusiu 2004 m. balandžio 30 d. [9].

Civilinio kodekso nuostatų, reglamentuojančių atsakomybę už žalą, padarytą dėl nekokybiškos produkcijos, pakeitimų esmė

Įstatymu buvo pakeistos trys grupės nuostatų:

- 1) dėl žalos atlyginimo prievolės skolininko apibrėžimo (CK 6.292 straipsnis);
- 2) dėl žalos, kaip civilinės atsakomybės pagrindo, kai ji padaryta dėl nekokybiško produkto (CK 6.299 straipsnis);
- 3) dėl atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindų, taikomų dėl nekokybiškos produkcijos ir nekokybiškų paslaugų, patikslinimo (CK 6.298 straipsnis).

Pirmasis pakeitimas susijęs su gamintojo sąvokos ir importuotojo veiklos apimties pakeitimais. Tai reiškė atsakingų pagal šio delikto sąlygas asmenų sąrašo išplėtimą.

Direktyvos tikslas buvo nustatyti ir taikyti civilinę atsakomybę be kaltės. Jos preambulėje sakoma, kad atsakomybė be kaltės turi būti taikoma dėl pramoniniu būdu pagamintų gaminių, kadangi produktuose gali rasti trūkumų dėl tokio gamybos būdo. Už savo tiekiamų gatavų gaminių, sudedamųjų dalių ar tiekiamų žaliavų trūkumus atsakingi asmenys turi būti visi gamybos procese dalyvaujantys gamintojai. Dėl šių priežasčių atsakomybė turi būti išplėsta ir gaminių importuotojams į Bendriją bei asmenims, kurie prisistato gamintojais, patvirtindami savo vardą, prekės ženklą ar kitą skiriamąjį ženklą, taip pat asmenims, tiekiantiems gaminį, kurio gamintojo nustatyti neįmanoma [5].

Iš to plaukia, kad pagal Direktyvą gamintojais gali būti dvi grupės asmenų:

- 1) kurie faktiškai pagamino produktą, jo dalį ar žaliavą. Ši grupė dar galėtų būti skirstoma į gamintojus, kurie pažymėjo produkciją savo vardu, ženklu ar žymeniu, ir gamintojus, nepažymėjusius produkcijos. Jas vienija tai, kad jie produkciją pagamino. Tai būtų faktiniai (tikrieji) gamintojai.
- 2) kiti asmenys, kurie prisistato gamintojais, nurodydami savo vardą, prekės ženklą ar kitą skiriamąjį ženklą ant gaminio. Tai asmenys, kurie prekės, jos dalies, žaliavos negamino, o tik pateikė (pristatė) save kaip gamintoją. Tai – kvazigamintojai.

Pagal Direktyvos nuostatas bet kurio vieno iš šių požymių (gaminimo arba prisistatymo gamintoju) užtenka, kad asmuo būtų pripažintas atsakingu už žalą, padartą dėl nekokybiškos produkcijos, kaip gamintojas.

Pagal galiojusią CK 6.292 straipsnio 2 dalies nuostatą [4; p.522] gamintoju buvo laikomas galutinio produkto, produkto dalies arba žaliavų gamintojas ar paslaugų teikėjas, kuris pažymi produktą savo vardu, prekės ženklu ar kitu skiriamuoju žymeniu. Tai reiškia, kad gamintoju nebūtų laikomi: 1) faktiniai gamintojai, nepažymėję produkcijos, ir 2) kvazigamintojai. Kaip teisingai yra nurodžiusi S. Selelionytė, tyrinėjusi galiojusio Lietuvos civilinio kodekso nuostatą, „iš šios gamintojo sąvokos formuluotės plaukia, kad, norint asmenį pripažinti gamintoju, būtini du požymiai:

- 1) jis turi būti faktinis produkto (ar jo dalies, žaliavų) gamintojas arba paslaugų teikėjas ir
- 2) turi pristatyti save kaip gamintoją.

Pagal Direktyvos 3 straipsnio 1 dalį, kurioje nurodyta, kad „gamintojas reiškia gatavo gaminio, žaliavų ar sudedamosios dalies gamintoją arba bet kurį asmenį, kuris, pritvirtindamas ant gaminio savo vardą, pavadinimą, prekės ženklą ar kitą skiriamąjį žymenį, pristato save kaip gamintoją“, užtenka vieno iš minėtų požymių, kad asmuo būtų laikomas gamintoju. Iš to darytina išvada, kad šiuo atžvilgiu Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas įtvirtino siauresnę, palyginti su Direktyva, gamintojo sąvoką [10; p. 34].

Tai neatitiko Direktyvos siekio nustatyti vienodas atsakomybės sąlygas valstybėse narėse.

Pagal padarytus Civilinio kodekso pakeitimus atsakomybės subjektai – gamintojai – už žalą, padarytą dėl nekokybiškų produktų, yra:

- 1) faktinis gamintojas, nepažymėjęs galutinio produkto, jo dalies arba žaliavų savo vardu, prekės ženklu ar kitu skiriamuoju žymeniu;
- 2) faktinis gamintojas, kuris yra pažymėjęs galutinį produktą, jo dalį arba žaliavas ir taip nurodė save kaip gamintoją;
- 3) ne gamintojas, kuris prisistato gamintoju, pažymėdamas produkciją savo ženklu, vardu ar žymeniu.

Kitas CK 6.292 straipsnio pakeitimas yra susijęs su būtinumu derinti valstybių narių įstatymus dėl atsakomybės ir užtikrinti vienodą vartotojų apsaugos lygį visoje Bendrijoje. Lietuvos civilinio kodekso 6.292 straipsnio 3 dalis prieš pakeitimą numatė, kad produkcija importuojama į Lietuvos Respubliką [4; p. 522]. Turtinė atsakomybė pagal šią nuostatą negalėjo būti taikoma, jei asmuo produktą importavo į kitos Europos Sąjungos valstybės narės teritoriją. Atsakomybę reikėjo išplėsti gaminių importuotojams į Bendriją. Direktyvos 3 straipsnio 2 dalis numato, kad gamintoju yra laikomas ir kaip gamintojas yra atsakingas kiekvienas verslu užsiimantis asmuo, importuojantis į Bendriją gaminių pardavimo, nuomos, lizingo ar kitokio platinimo tikslais [5].

Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare reikėjo užtikrinti, kad kaip gamintojas atsakytų kiekvienas asmuo, kuris dėl savo verslo importuotų į Europos ekonominės erdvės valstybių teritoriją netinkamos kokybės produktą, turėdamas tikslą jį realizuoti. Šis numatymas užtikrintų vienodą vartotojų apsaugą, nes civilinės atsakomybės sąlygos nepriklausytų nuo to, kurioje iš Europos Sąjungos valstybių vartotojas įsigijo netinkamos kokybės produktą. Toks pakeitimas buvo padarytas.

Antra pakeitimų grupė susijusi su žalos, kaip civilinės atsakomybės pagrindo, reglamentacija, labiau atitinkančią Direktyvą.

Prieš pakeitimą Lietuvos civilinio kodekso 6.299 straipsnio 1 dalies 2 punktą numatė, kad dėl nekokybiškos produkcijos padaryta žala reiškia žalą nukentėjusiojo asmens turtui, kurį šis paprastai naudojo buityje [4; p. 524].

Tuo tarpu Direktyva nurodė siauresnį žalos apibrėžimą. Ji neapima paties gaminio su trūkumais, turi būti ne mažesnė kaip 500 eurų, o turtas paprastai yra skirtas ir buvo nukentėjusiojo asmens naudojamas ar vartojamas asmeniniams tikslams [5].

Egzistavo prieštaravimai, kad nacionalinis įstatymas leido taikyti griežtą atsakomybę plačiau, nes žala apėmė žalą pačiam gaminiui, o Direktyva tai ribojo. Nacionalinio įstatymo nuostata neribojė žemutinės žalos ribos, tuo tarpu Direktyvoje buvo nurodyta, kad padaryta žala turi būti ne mažesnė kaip 500 eurų. Trečiasis skirtumas susidarė dėl kito turto, kuriam galėjo būti padaryta žala. Pagal Lietuvos civilinį kodeksą tai turėjo būti turtas, paprastai naudojamas buityje. Aišku, ši nuostata turėjo būti aiškinama kartu su CK 6.292 straipsnio 4 dalimi, kad skirsnio nuostatos yra taikomos tik tais atvejais, kai produktai įsigijami vartojimo, o ne verslo tikslais. Pagal galiojusias Lietuvos civilinio kodekso nuostatas buvo galima taikyti didesnę civilinę atsakomybę ir plačiau. Tuo tarpu Direktyvos preambulėje buvo numatyta, kad atsakomybę norima riboti, siekiant išvengti pernelyg didelio bylų skaičiaus.

Padarytų pakeitimų esmė yra tai, kad:

- 1) žala neapima paties gaminio su trūkumais;
- 2) žala neapima mažesnės kaip 500 eurų atitinkančios sumos pagal įstatymų nustatyta tvarka skelbiamą oficialų euro ir lito santykį;
- 3) žala turi būti padaryta nukentėjusiojo asmens turtui, kuris skirtas ir paprastai buvo naudojamas asmeniniams poreikiams tenkinti.

Dėl pakeitimų, kad žala neapima paties gaminio su trūkumais ir kad ribojama minimali suma, vertinimo darytina neigiama išvada. Tai negerins vartotojų teisių gynimo Lietuvoje ir neįtvirtino šio delikto nuostatų taikymo. Anksčiau minėtos spaudos publikacijos ir teismų praktika rodo, kad net ir esant platesnei žalos sampratai, teisme gana retos bylos dėl žalos, padarytos dėl nekokybiškos produkcijos, nes vartotojai nėra aktyvūs. Vien tik prielaida yra tai, kad patenkinant vartotojo pretenzijas buvo pasiekti geranoriški ir teisingi gamintojo ir vartotojo susitarimai dėl padarytos žalos atlyginimo. Nustatyta ribojanti 500 eurų suma Lietuvos sąlygomis yra gana didelė, todėl į teismą bus kreipiamasi dar rečiau. Tai reiškia, kad pagrindinis vaidmuo užtikrinant vartotojo teises teks vartotojų teisių gynimo institucijoms ir patiems vartotojams.

Reikia atkreipti dėmesį, kad Direktyvos ir nurodyto Civilinio kodekso skirsnio nuostatos nustato griežtą atsakomybę ir nereglamentuoja paslaugų teikėjo atsakomybės. Dėl to žalos apimties ribojimas neturėtų būti taikomas dėl žalos, padarytos dėl netinkamos kokybės paslaugų, o žala, kurios ne-

apima dabar suformuluota sąvoka, gali būti atlyginama bendraisiais sutartinės ar nesutartinės atsakomybės pagrindais. Tuo labiau, kad Direktyvos 13 straipsnis ir preambulė teigia, jog pagal valstybių narių teisinės sistemas nukentėjusioji šalis gali reikšti pretenzijas dėl žalos atlyginimo, remdamasi šioje Direktyvoje nenumatyta sutartine ar nesutartine atsakomybe; kadangi tokiais nuostatomis siekiama veiksmingos vartotojų apsaugos, joms neturėtų turėti įtakos ši Direktyva [5].

Dar vienas pakeistas su žala susijęs aspektas – jos maksimalaus dydžio ribojimo klausimas.

Ankstesnė Lietuvos civilinio kodekso 6.299 straipsnio 2 dalies nuostata numatė galimybę be jokių kriterijų nustatyti konkretaus maksimalaus dydžio ribotą atsakomybę [4; p. 524]. Tuo tarpu Direktyvos 16 straipsnis leido nustatyti ribotą – ne mažesnę kaip 70 milijonų eurių (eurų) atsakomybę tik dėl sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo [5]. Tokios sumos ribojimas mūsų sąlygomis nėra aktualus, tačiau, suderinus atsakomybės sąlygas, ribojimų galimybė buvo pašalinta.

Pakeistoje CK 6.299 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad žala neapima branduolinės žalos. Tai atitinka Direktyvos 14 straipsnį, kad ji netaikoma branduolinių avarių padarytiems sužalojimams ar žalai, reguliuojamai valstybių narių ratifikuotomis tarptautinėmis konvencijomis [5]. Lietuvos Respublika yra prisijungusi prie 1963 m. Vienos konvencijos dėl civilinės atsakomybės už branduolinę žalą [11, 12].

Trečia pakeitimo dalis susijusi su aplinkybių, kurios atleidžia gamintoją nuo civilinės atsakomybės, tikslesniu reglamentavimu.

Anksčiau tai reglamentavo Lietuvos civilinio kodekso 6.298 straipsnis. Jo 1 dalyje buvo numatytos 6 gamintoją nuo atsakomybės atleidžiančios aplinkybės. Atsakomybę nustatančios aplinkybės ir nuo jos atleidžiančios aplinkybės reiškia teisingą rizikos paskirstymą tarp nukentėjusiojo ir gamintojo. Dera prisiminti, kad šio delikto atveju griežta atsakomybė gamintojui nustatoma dėl to, kad gaminant produkciją pramoniniu būdu egzistuoja rizika rasti trūkumų dėl labai įvairių priežasčių. Reikėjo apibrėžti kriterijus, kada produkto nesaugumas yra kokybės trūkumas šio delikto požiūriu.

Direktyvos siekis, kaip minėta, buvo nesudaryti prielaidų iškraipyti konkurenciją ir užtikrinti vienodą vartotojų teisių apsaugos lygį Europos Sąjungos valstybėse. Išplečiant atsakomybę pašalinančias aplinkybes, būtų mažinama gamintojo ir atitinkamai didinama vartotojo rizika, nes daugiau teisių visada suteikiama ribojant kito asmens teises.

Galiojusi kodekso 6.298 straipsnio 1 dalies 2 punkto nuostata reikalavo, kad gamintojas įrodytų, kad netinkamos kokybės nebuvo produkto išleidimo į apyvartą metu. Prieš pakeitimą šios kodekso nuostatos formuluotė dėl gamintojo įrodinėjimo pareigos buvo griežtesnė negu Direktyvoje, nes reikalavo patikimai įrodyti tinkamos kokybės faktą produktą išleidžiant į apyvartą. Prof. V. Mikėlėno nuomone, gamintojas turėjo būti atleidžiamas nuo atsakomybės įrodęs, kad išleidžiama apyvartai prekė buvo kokybiška [13; p. 409].

Apie šią situaciją kalbama Direktyvos 7 straipsnio „b“ punkte [5]. Pagal jį gamintojas turėtų įrodyti kad, atsižvelgiant į aplinkybes, yra pagrindo manyti (t. y. tikėtina), kad produktas išleidimo metu nebuvo netinkamos kokybės. Kaip matome, Direktyvos nuostata yra nuosaikesnė, ji reikalauja tik tikėtino tinkamos kokybės įrodymo. Dėl to buvo būtina atitinkamai pakeisti įstatymą. Pakeitus įstatymą gamintojui pakanka įrodyti tikėtinumą, kad produktas nebuvo nekokybiškas [9].

Kitas gamintojo atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindas, dėl kurio buvo keičiamas Lietuvos civilinio kodekso 6.298 straipsnio 1 dalies 5 punktas, – produktą išleidžiant į apyvartą buvusio mokslo ir techninių žinių lygio teisinė reikšmė.

Galiojusioje prieš pakeitimą nuostatoje gamintojas buvo atleidžiamas nuo atsakomybės, jei įrodė, kad žinių lygis nebuvo toks, kad leistų:

- 1) nustatyti netinkamą produkto kokybę ar
- 2) leistų išvengti netinkamos jo kokybės.

Pagal Direktyvos 7 straipsnio „e“ punktą gamintojui pakako įrodyti, kad gaminio trūkumas nebuvo pastebėtas dėl išleidimo į apyvartą metu egzistavusio mokslo ir technikos lygio.

Paminėto nacionalinio įstatymo nuostata neatitiko Direktyvos, nes ji buvo griežtesnė. Atsižvelgiant į tai dar turėtų būti įvertinta Direktyvos 15 straipsnyje 1 dalyje kiekvienai valstybei narei suteikta teisė daryti išimtį iš 7 straipsnio „e“ punkto. Kas gi lėmė įstatymo leidėjo pasirinkimą? Jis padarytas atsižvelgiant į gamintojo interesus. Kodėl tai padaryta?

Reikia paminėti, kad pagal Direktyvos 15 straipsnio 2 dalį valstybė narė, norėdama pasinaudoti Direktyvos 7 straipsnio „e“ punkto išlyga, privalėjo laikytis tam tikrų procedūrų (informuoti Komisiją, pateikti jai siūlomą priemonės tekstą ir kt.) [5]. Atsižvelgiant į pakeitimų laiką ir skubą, tam nebuvo galimybių.

Dar vienas pakeitimas, susijęs su gamintojo atleidimu nuo atsakomybės, buvo Lietuvos civilinio kodekso 6.298 straipsnio 4 dalies performulavimas.

Ankstesnėje formuluotėje buvo nurodyta, kad gamintojo atleidimo nuo atsakomybės pagrindai netaikomi, jeigu įstatymai nustato ką kita. Kadangi pagal Lietuvos civilinio kodekso nagrinėjamojo skirsnio nuostatas civilinė atsakomybė buvo taikoma ne tik produkcijos gamintojui, bet ir paslaugų teikėjui, tai galiojusi civilinio kodekso 6.298 straipsnio 4 dalies nuostata galėjo būti taikoma paslaugų teikėjui, bet negalėjo būti taikoma gamintojo atsakomybei reglamentuoti.

Gamintojo atleidimo nuo atsakomybės pagrindai turi būti tokie, kad atitiktų Direktyvą. Pagal ją valstybėms narėms galima nukrypti dėl atsakomybės netaikymo tik dėl jau išanalizuoto 7 straipsnio „e“ punkto, bet ne kitais atvejais. Kitose srityse rizika tarp gamintojų ir vartotojų turi būti vienodai paskirstyta visoje Europos Sąjungos ekonominėje erdvėje taip, kad laiduotų vienodas galimybes gamintojams konkuruoti, o vartotojams gauti vienodą apsaugos lygį.

Kaip jau paminėta, Direktyva nereglamentuoja vartotojų apsaugos dėl nekokybiškos paslaugos padarytos žalos. Galiojusi civilinio kodekso 6.298 straipsnio 4 dalies nuostata prieštaravo Direktyvai ta apimtimi, jog įstatymai galėjo numatyti produkto gamintojo atsakomybės netaikymą kitais pagrindais, kurių Direktyva neleido. Reikėjo patikslinti, kad kiti įstatymai galėjo numatyti tik paslaugų tiekėjo atsakomybės netaikymo pagrindus. Tai ir yra šios nuostatos pakeitimo esmė.

Direktyvos preambulėje numatyta, kad atsakomybė gali būti sumažinta ar panaikinta, atsižvelgiant į nukentėjusiojo asmens aplaidumą, kuris turėjo įtakos žalai atsirasti. Šios idėjos išdėstytos Direktyvos 8 straipsnio 2 dalyje, o Lietuvos civiliniame kodekse įgyvendintos 6.297 straipsnyje ir 6.298 straipsnio 3 dalyje. Vadinasi, taikant gamintojui civilinę atsakomybę, kaip griežtą, galima remtis gamintojo atsakomybės netaikymo pagrindais ir aplinkybėmis, numatytais CK 6.297 straipsnio ir CK 6.298 straipsnio 1 ir 3 dalyse. Kitomis CK ar įstatymuose nustatytais atsakomybę švelninančiomis aplinkybėmis gamintojas negali remtis. Tuo tarpu paslaugų teikėjo atsakomybės netaikymo pagrindai gali būti tie, kurie numatyti CK 6.297, CK 6.298 straipsnio 1 dalyje ir kituose įstatymuose.

Išvados

1. Delikto dėl civilinės atsakomybės už žalą, atsiradusią dėl nekokybiškų produktų, nuostatos stojant į ES turėjo būti pakeistos dėl būtinumo užtikrinti vienodas konkuravimo galimybes ir vartotojų gynimo lygį bei tai, kad reguliavimo netikslumai buvo dėl Lietuvos teisėje numatyto vartotojo gynimo šio delikto sąlygomis ir už žalą, padarytą dėl nekokybiškų paslaugų.

2. Dėl pakeitimų skolininkų sąrašas buvo išplėstas dviem būdais – išplečiant gamintojo ir importuotojo sąvokas. Gamintoju gali būti produktą gaminęs asmuo, nepriklausomai nuo to, ar gaminį pažymėjo savo vardu, ar skiriamuoju žymeniu, ir asmuo, kuris jo negamino, bet prisistatė kaip gamintojas. Importuotojas yra (ir atsako tokiomis pat sąlygomis) asmuo, įvežantis prekes į Europos sąjungos ekonominę erdvę.

3. Civilinė atsakomybė apribota minimaliu neatlyginamos žalos dydžiu ir paties gaminio vertės neįtraukimu į žalą.

4. Žalos minimalaus dydžio ribojimai netaikomi, kai atsiranda civilinė atsakomybė dėl nekokybiškų paslaugų.

5. Gamintojo atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindai, jam taikant griežtą civilinę atsakomybę pagal Lietuvos civilinio kodekso numatyto delikto nuostatas, yra CK 6.298 straipsnio 1 dalyje numatytos aplinkybės ir kvalifikuota kreditoriaus kaltė. Kiti įstatymai negali nustatyti gamintojo atleidimo nuo griežtos civilinės atsakomybės pagrindų.

6. Paslaugų teikėjo atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindai, jam taikant griežtą civilinę atsakomybę pagal Lietuvos civilinio kodekso numatyto delikto nuostatas, yra CK 6.298 straipsnio 1 dalyje numatytos aplinkybės, kvalifikuota kreditoriaus kaltė bei kitais įstatymais nustatyti atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindai.

7. Dėl menko vartotojų aktyvumo ir padarytų Lietuvos civilinio kodekso pakeitimų, kurie dar labiau riboja griežtos civilinės atsakomybės taikymą, lemiamas vaidmuo ginant vartotojų interesus tenka neteisminėms vartotojų teisių gynimo institucijoms.

LITERATŪRA

1. **Lietuvos Respublikos** civilinis kodeksas. Vilnius: Teisminės informacijos centras, 1998.
2. **Lietuvos Respublikos** įstatymas dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso pakeitimo ir papildymo // Valstybės žinios. 1994. Nr. 44–805.
3. **Lietuvos Aukščiausiojo Teismo** civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. kovo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K–3–369 A. Černych v. UAB „Raigėda ir Ko“, kategorija 6. www.lat.litlex.lt
4. **Lietuvos Respublikos** civilinis kodeksas. 1–6 knygos // Vilnius: Teisminės informacijos centras, 2000.
5. **Directive** 85/374/EEC on the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the member states concerning liability for defective products // Official Journal, 1985 L 210/29.
6. **Lietuvos žinios**. 2003 m. rugsėjo 26 d.
7. **Lietuvos rytas**. 2004 m. rugsėjo 22 d.
8. *Publikacija DELFI 2005 m. birželio 27 d.* www.delfi.lt/archive/index.php?id=6972013.
9. **Lietuvos Respublikos** civilinio kodekso 1.3, 2.55, 2.61, 2.72, 2.79, 2.112, 2.152, 2.160, 2.167, 4.176, 6.292, 6.298, 6.299, 6.747, 6.748, 6.751, 6.753 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 72–2495.
10. **Selelionytė S.** Gamintojo (pardavėjo) civilinė atsakomybė už žalą, atsiradusią dėl netinkamos kokybės produkcijos ir paslaugų. Magistro darbas. – Vilnius: 2002.
11. **1963 m. Vienos konvencija** dėl civilinės atsakomybės už branduolinę žalą // Valstybės žinios. 1993. Nr. 72–1345.
12. **Lietuvos Respublikos** branduolinės energijos įstatymas // Valstybės žinios. 1996. Nr. 119–2771.
13. **Lietuvos Respublikos** civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (1). Vilnius: Justitia, 2003.

Changes in the Protection of the Consumer Right to Compensation of Damage Caused by Defective Products Introduced by Lithuanian Membership in the European Union

Algis Norkūnas
Supreme Court of Lithuania

Keywords: civil liability, liability for defective products, liability for defective service.

SUMMARY

Compensation for the damage caused by defective products was identified as a special tort only in the Lithuanian Civil Code of 2000. Until then, compensation for the damage caused by defective products or services had been provided for customers on common grounds. The entry of Lithuania into the European Union created the necessity to unify business conditions and the level of consumer protection. The article shows the conditions for the appearance of tort, its differences from the provisions determined by the Directives of the European Union, and the problems of implementation. The publication discusses the content of the changes. By employing the analytical and comparative methods, the author examines the provisions of the existing legislation and demonstrates its incompliance with the regulation provided by legal acts of the European Union, as well as the necessity to approximate those provisions. At the same time, the transformation in the business environment and the protection of consumer rights caused by the change is also revealed here.

Incompliance with the provisions of the European Union Directives necessitated amendment of the provisions of the Lithuanian Civil Code regulating the definition of persons liable for the damage, the concept of damage, and the grounds for exempting the producer from civil liability. This was done by way of comparing the previously existing provisions with the rules established in the Lithuanian Civil Code and highlighting the differences. The article discusses whether those amendments were a necessity or an expression of the Lithuanian legislator's choice. The author analyses what determined one or another decision. The article also examines the differences in the grounds for the exemption of civil liability for the compensation for damage caused by defective products and defective services.

The article will prove useful for the interpretation of rules on civil liability; it also provides a better understanding of the change in the legal business environment caused by the European Union membership, as well as other possibilities for the protection of consumer rights.